

KÖNYVESPOLC

G. JÁGER MÁRTA:

Mesztegyő

Államalapításunk ezredik évfordulóját nem lehetett volna méltóbban megünnepelni, mint száz, kiválasztott magyar falu „egyéni” történetének megírásával, s e kötetek megjelenetésével. E sorozat igen értékes kötete az, amelyet G. Jáger Márta Mesztegyőről állított össze. Ez a kötet valóban megfelel mindazoknak a kívánalmaknak, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Kosáry Domokos úgy fogalmazott meg minden kötet elején, hogy azok a falvak kerüljenek ebbe a sorozatba, amelyek „valami módon fontos eseményekkel vagy neves szereplők életújával kapcsolódtak össze, s róluk eddig még nem született olyan igényes helytörténeti összefoglalás, amelynek megírására, lehetőleg azonos felépítésben most megvannak a kellő források és szakemberek”.

Ahogy a faluköteteket átlapoztam, átolvas-tam, szemmel láthatóvá vált, hogy ezeknek a „kiválasztott falvaknak” „egyéni történetük” volt, s íróik valóban „emberközelbe” hozták e települések régmúltját, sőt – rendszerint – a befejezetlen múlt folyamatát és jelenét is elének varázsolták.

Az alább következő nyelvismertetésnek az a célja, hogy a Mesztegyőről készült leírást, könyvet közelebb hozza az olvasóhoz.

A sorozat „azonos felépítése” jegyében e falvak természeti környezetének bemutatása foglalja el e kötetek első fejezetét vagy fejezeit. A szerző Mesztegyő bemutatására tizennyolc fejezetet szánt, s ebből kettő foglalkozik a természeti környezettel. Közülük az első *A Marcal-hát keleti lankáin* címmel a falu földrajzi környezetét írja le, jól sikerült fotókat is közölve a tájról, a festői tavakról stb. E fejezetben emlékezik meg a település 1692–1790 között használatos első ismert pecsétjéről, amely ekevasat és csoroslyát ábrázolt. Alatta pedig bemutatja a falu önkormányzata által 1990-ben megrendelt első címer képét, amelynek közepén egy kigyót tartó gölya áll, náddal, halakkal. Ezek elsősorban a település természeti környezetére utalnak. Még ebben a fejezetben ismerteti a közlekedéshálózatot, a falu nevével kapcsolatos véleményeket (Mesztegyő–Mesztekyne stb.), s két ábrán is bemutatja Mesztegyő 1859. évi kataszteri térképének remek fotóját a megnesvesített földdarabokkal.

A második fejezet (*Híd a Boronkán*) tulajdonképpen egy egyesületnek a neve, amely Mesztegyő székhellyel 1994-ben jött létre a Boronka régió természeti és kulturális örökségének védelmére, fejlesztésére. Ebben a fejezetben a környező Tájévaldelmi Körzet sajátosságait vázolja fel, ami ennek, az Európa legjobb levegőjű települései közé tarto-

zó falunak igen fontos, jövőbeli helyzetét is meghatározó jellemzője.

A következő három fejezet: *Az újkőkortól a honfoglalásig, Hütelen Zerechenek, Gordovai Fanchok és Két hatalom megszüjén* a település régészeti leleteinek tükrében a régmúltól, illetve a kiadott oklevelek segítségével a középkori földesúri küzdelmekről mutat be egy-egy történeti korszakot, végül a török uralom alatti település teljes pusztulását vázolja fel az adóösszeírások sorozatos adatainak segítségével.

A török kiűzésétől a polgári forradalomig című fejezet a XVIII. század folyamán kiépülő és benépesülő Hunyady uradalom egyik fontos településeként tárgyalja Mesztegyő történetét, majd az *Emberdézsmát nem adunk* című fejezetben az 1840. évi Mesztegyőn lezajlott véres parasztfelkelés történetét írja le több történeti forrásra támaszkodva, mely átléssel.

A reformkor és a szabadságharc időszakát a *Koller József vitésége* címet viselő fejezetben foglalta össze. Ebben Mesztegyő plébánosának életútján át mutatja be e falu közvetlen kapcsolatát a történelem eseményeivel. Koller volt annak a nyolc képviselőnek egyike, akit Somogy megyéből 1848-ban az első népképviselői országgyűlésbe delegáltak. A szabadságharc bukása után börtönbe került, onnan 1850-ben szabadult. Ettől kezdve 1860-ig e falu plébánosa volt.

Száz év harc a békében című fejezet magába foglalja a két világháború időszakát is. A szerző jó ér-zékkel emeli ki Krokovics Lajos alakját a feledésből, aki világhírű szőlőtermelő szakember volt és 1922-ben bekövetkezett haláláig élete nagy részét szülőfalujában, Mesztegyőn töltötte, ahol a sír-emléke is áll. Ennek a temetőben készült fotóját is megtaláljuk a könyvben.

Ez a fejezet foglalja magába az 1855. évi kolera-járvány nagyszámú halottainak emlékét máig őrző „Szenvedő Jézus” szobrának bemutatását, fotóját.

E falu előrehaladásának jeleként bemutatja a jegyzői lakot – a falu közigazgatási státusának megerősödése jelét –, a vasútállomás épületét, az 1872-ben a Hunyady család által betelepített vincés nővérek zárdájának, parkjának képeit. Áttekinti a falu akkori kulturális életének lényegét, ismerteti a megyei címterek e községre vonatkozó kulturális és egyéb adatait, közli a ránk maradt képeket a falu akkori szellemi életének vezetőiről.

Az apokaliptikus hónapja című fejezet Mesztegyő második világháború alatti elpusztulásáról számol be. A település a Margit-vonalba, az álló front legveszedelmesebb zónájába esett. A függelékben közölt konkrét kimutatások szerint Mesztegyőn hatvannyolc katona, egy háromtagú zsidó család és hatvankilenc aknára lépett lakos vált a háború áldozatává. Ez utóbbiak között gyerekek is voltak.

Az *Öt nehéz évtized* című fejezet a falu újraépítésének folyamatát tekinti át. A földosztás, az iskolák, a halastavak és a malmok államosítása megváltoztatta a falu egész arculatát.

A *Mesztegyő és a Hunyadyak* című fejezet a falu kapcsolatát tekintette át – nagyrészt az emlékeztetőre támaszkodva – a földesúri családdal. A Hunyady család egyik utolsó tagja Olaszországból az 1990-es években hazatelepült, s Mesztegyő határában váltotta vissza birtokai töredékét. Egy hajdani pusztá felújított udvarházában él.

A falu kultúrájának a vallást érintő részét két fejezetben tárgyalja *Szent Ferenc fiai*, *Szent Vince lányai* címmel az 1744-ben német földről Magyarországra telepített ferences rendiek mesztegyői működéséről ír, amelynek egyik legszebb eredménye Mesztegyő barokk stílusban felépített temploma. E rend II. József idején történt feloszlása után közel száz évvel telepedett meg a Szent Vincéről elnevezett apáca rend oktató gárdája, akik óvodai és elemi iskolai oktatás feladatait látták el Mesztegyőn egészen az államosításig, 1948-ig.

A másik, idetartozó fejezet *Az egyházmegye legsebbebb temploma* címmel ismerteti a második világháború harcaiban megsérült templom művészeti értékeit, szép fotókkal, leírásokkal. Megemlékezik a 2000-ben, a kriptában történt újratemetéssel kapcsolatosan Mesztegyőn megrendezett ferences ünnepségről.

A következő fejezet (*Kedzetben vala egy dűledék iskola*) a faluban levő közoktatás helyzetét tekinti át a XVIII. századtól napjainkig.

A könyv utolsó három fejezete elsősorban néprajzi érdekességekről szól. A *hagyomány lámpásai* címmel a XVIII. században német földről érkezett ferencesek kultúrateremtő tevékenységét tekinti át (iskola, könyvtár, patika, zene stb.). Foglalkozik a XIX. század második felére kibontakozó egyesületi élettel, a századokon átriváló műkedvelő előadásokkal. Fotón is láthatjuk a Faluházat és képet kapunk arról a honismereti mozgalomról, amelynek csúcspontját jelentette az 1996-ban Mesztegyőn megrendezett Kárpát-medencei honismereti találkozó. Megemlíti az idegenforgalmi szempontból jelentős „feszítválokat” (Gólya- és Rétes-feszítválo).

A *népi hajlékok, ősi játékok* című fejezetben a népi építkezések, a népi játékok, a máig élő hagyományok ismertetése következik, majd *A vízirágtól a karácsonyi almáig* című utolsó fejezetben a „jeles népi szokások és hiedelmek”-ből ad – mint írja – „egy kis izelítőt”.

A könyvet nagyon pontos forrásjegyzék zárja le.

A függelékben Mesztegyő helynevei, földrajzi nevei, egy 1771-ben készült ház- és lakóösszeírás szerepel. A IV. függelék öt dokumentuma a mesztegyői „zendülés” aktáinak egy részét közli, az V. az 1848–1849. somogyi eseményre tartalmaz fontos iratokat, míg a többiben találunk iparos kimutatást, a Hunyady-kripta lakóinak jegyzékét, a két háború hőseinek és áldozatainak neveit.

Ebből a viszonylag részletes ismertetésből is ki világlik, hogy Mesztegyő kötetének „jó gazdája”

volt. A szerző, mint a megye levéltárosa, mindig tudta, hogy milyen anyaghoz kell nyúlnia, hogy a múlt megszólaljon. De nemcsak a múlt emlékeit ismerte, hanem – mint a Somogy Megyei Honismereti Egyesület elnöke – maga is részt vett és ma is közreműködik hagyományörző, a múlt értékeire vigyázó munkában. A személyes kötődése sem kevés. Szokatlan és szinte megrázó az a személyes vallomása, amikor arról ír, hogy az apai széppapja: Jáger Ferenc, mint a mesztegyői zendülés egyik vádlottja 7 esztendő teltével a megyeháza egyik börtönben, s ő most az ugyanazon a területen álló Megyei Levéltár egyik szobájában veti papírra a róla szóló sorokat. Igaza van Kosáry Domokosnak, a sorozatot millenniumi emlékként megteremtő Akadémiánk elnökének, ez a falvaink „személyes életét” bemutató könyvsorozat ilyen szívvel és érzélemmel megírt munkák segítségével állít méltó emléket az ezer éves magyar államiaságnak! (Száz Magyar Falu Könyvesháza, Bp., 2002.)

T. Mérey Klára

RÉMIÁS TIBOR (szerk.):

Torna vármegye és társadalma XVIII–XIX. századi források tükrében

A kötet borítójáról Rohboch 1860. évi metszetén egy apró vármegye aprócska vára és apró székhegye int felénk. Fényes Elek azt írta 1837-ben Torna vármegye „legkisebb minden magyarországi vármegyék közt”. Az életképtelennek ítélt megyét 1881-ben immár harmadszorra és véglegesen Abaúj-Torna néven egyesítették, Torna megye hét Gömörhöz csatolt település híjával, az új megye egyik járása lett. Északi felét 1920-ban a győzők mohósága csaknem tiszta magyar lakossága ellenére egy mesterséges államalakulathoz csatolta.

A kötet a kutató és érdeklődő laikus számára egyaránt hiánypótló, mivel Torna vármegyéről eddig önálló munka nem jelent meg. Csak az 1890-es Borovszky, valamint az 1939-es Csíkvari sorozatok Abaúj-Tornáról készült kötetekben kaphatunk némi képet róla, mint a kettős vármegye hatodik járásáról. A szerkesztő és munkatársai az egykori törvényhatóságok kutatói számára példaértékű forrásgyűjteményt állítottak össze. Számbavették az írott forrásokban rejtőz megjelöléseket, a helytörténeti kutatások kiindulásaként is használható országos és úrbéri összeírásokat. Figyelemre méltó az adózó jobbágynépesség mellett a zsidóság, a cigányok és a nemesség teljességre törekvő bemutatása. Nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen forrása lesz ez a könyv az egykori Torna vármegye kutatóinak, köszönet a Herman Ottó Múzeumnak a kötet kiadásáért.

A tárgyalt időszak legismertebb tankönyve a Hármaskút-kör, mintegy háromnegyedszáz kiadásban forgott a diákok kezében. Versikéivel nélkülözhetetlen eszköze lett meggyűjtő megismerésének. A korai kiadások a gömöri Tornallyát még idevetesztk. Az időrendbe szedett megyebemutatók élén Bombardini 1718. évi szükségzavú ismertetését látjuk. Ezt követően az Országos Levéltár

két legforgatottabb, 1715. és 1720. évi összeírásának Torna megyei adataival ismerkedhetünk.

Bél Mátyás mintegy évtizeddel későbbi leírásában – Tóth Péter fordításával – gyönyörködhetünk.

Mária Terézia úrbéri rendezése országosan egységes szempontok alapján készült. A kilenc kérdőpontra minden település köteles volt válaszolni. Ennek alapján készült az 1771. évi Torna vármegyei összeírás is. Feltüntették a falvak határának osztálybasorolását, az adózó lakosság rétegződése szerint, a családok vagyoni állapotát.

II. József 1785. és 1787. évi népszámlálásának csak a falvankénti összesítő táblázatai maradtak ránk. A mindenkire kiterjedő névszerinti adatsorokat az uralkodó halála után, mivel a nemesség kiváltságainak megsértését látták benne, a törvényhatóságok megsemmisítették. Azonban még így is izgalmas betekintést nyerhetünk a települések 17. éven felüli férfi lakosságának jogi állapotát rögzítő számadatokba.

Kellemes színfoltot jelent az ezt követő négy rövid megismeretetés. *Márkus András*: „Torna Vármegye leírása” 1824-ben jelent meg. 1839-ből való a következők: *Szalay Mihály*: „Torna Vármegyeinek rövid leírása”, *Édes János*: „Utazás a Magyarhon szebb vidékeire”, és a vele replikázó *Ruehietl Miklós*: Egykét észrevétel Édes Jánosnak „Utazás a magyarhon szebb vidékeire” című cikkelyére című írása.

Pesty Frigyes 1864. évi helynévtárának a Széchényi Könyvtár Kézirattárából való kiszabadítását feltétlenül üdvözölhetjük, hiszen a honismereti kutatók kezébe már alig ismert forráskiadványt ad.

Az adattárát két tanulmány és egy bibliográfia követi. *Koleszár Kálmán* Torna vármegye természeti képe a XVIII–XIX. században című munkája teljes mértékben kielégíti a kötet cím és hátoldalán lévő képek által felkeltett érdeklődésünket. *Rémias Tibor* pedig egy hatvanéves kézirat alapján ad izgalmas elemzést Torna vármegye XVIII. századi társadalmáról. Reménytelen várakozással nézünk elébe a feltehetően újabb eredményekkel is kiegészített, hihetőleg Karsai Zsigmond tollából született kézirat majdani megjelenésének. A dolgozat nyeresége a zsidók a XVIII. század utolsó harmadából való összeírásai.

Nilván a folyamatosság miatt találjuk itt a 66. oldaltól már látott nemesi névsor ismétlését, s talán azért is, hogy néhány pótlásra lehetőségem legyen a Torna vármegyében kihirdetett nemes családokat illetően. 1632. február 24-én II. Ferdinánd címeres nemeslevelet adományozott Szabó András, István, János, Mihály, Bene György, István, Péter, Pál és Miskolczi Benedek számára, amit 1633. november 16-án hirdetett ki Torna vármegye közgyűlése. A másik armális 1633. december 3-án szintén II. Ferdinánd adománya Marton István és felesége Sára, valamint István, János, Lukács, Anna, Dorottya gyermekeik, továbbá István György testvérének a fia, András számára. Kihirdette Torna vármegye 1636. április 9-én. Az egykori tornai Bene és Marton familia ma Földesen él.

Fontosnak érzem a dolgozatban az érintett időszak megyei tisztikarának bemutatását. Részletes képet kapunk a megyei cigányságról. Fontos és izgalmas a megyei cigányság 1768. és 1773. évi összeírása, a cigányok letelepedését szabályozó 1777. évi rendelet. Rémiás Tibornak ez a hatvan éves kéziratot bemutató dolgozata rádöbent bennünket, mennyi lappangó érték várja még napvilágra kerülését.

Teljessé és egyben keresetté teszi a kötetet Koleszár Krisztián és Laki Lukács László nagy gondnal összeállított Torna vármegyei történeti-néprajzi bibliográfiája. Tudatában lévén, egy ilyen jellegű bibliográfia mindig csak „teljességre törekvő” lehet, talán nem lehet érdektelen felemlíteni Benkő Loránd és Lőrincze Lajos szerkesztette Magyar nyelvjárási bibliográfiát, még ha szerepelnek is a címszavai a tornai bibliográfiában.

Jegyzékkel ellátott illusztrációkkal, a tanulmányok forrásjegyzékével és helységnévmutatóval zárul ez az országos figyelmet érdemlő, minden egykori Torna vármegyei település könyvtárában nélkülözhetetlen munka. (Hermai Ottó Múzeum Miskolc, 2002.)

Karacs Zsigmond

SÓS JUDIT–FARKAS ZOLTÁN:

Erdély útikönyv

Erdély, Ardeal, Siebenbürgen, Transsylvania: az erdön, Bihar erdején túli tartomány, a történelmi Magyarország legszebb régiója. Természeti szépségekben, művészeti, történelmi emlékekben gazdag e Kárpátok hegygerince övezte táj Kelet-Európa Svájca is lehetne. Századok óta a különböző népek, vallások, kultúrák találkozási területe, elválaszthatatlan része a magyar, a román, a szász nép történelmének. Domokos Pál Péter szerint az Erdélybe utazót elfogja egyfajta meghatottság. „Ha Erdélyben születél, akkor a szülőföld ragadja meg szíved. Ha nem Erdélyben születél, akkor előmlik benned a melegség, amelyet Erdély iránt érzünk mindnyájan magyarok.”

Aki szeretné bejárni, felfedezni Erdélyt, Sós Judit és Farkas Zoltán közelmúltban megjelent nagyszerű, gyakorlati információkban gazdag útikönyve segítségével bátran utnak indulhat. A szerzők csaknem fél éven keresztül járták Erdély útjait, hogy a könyvben szereplő adatok minél frissebbek, naprakészebbek legyenek.

Az útikönyv három fő részből áll: egy rövid gyakorlati útmutató után az *Erdély történelme és kultúrája* című fejezet következik, majd a tényleges útikalauz. Ebben Erdély területét hat nagy régióra osztották (Partium, Erdélyi-medence, Székelyföld, Szászföld, Dél-Erdély és a Bánság, Máramaros), hogy mindenki könnyen megtalálhassa az őt érdeklő látnivalókat, úti célt.

A gyakorlati tudnivalók között a szokásos információk mellett olyanok bukkanok, mint az erdélyi fesztiválok, rendezvények időrendi felsorolása, a táncfőbörök helyei és időpontjai, fürdőhe-

lyek és síkzövezetek felsorolása, de ide sorolhatók az úgynevezett „keretes íráások” egy része is. Ezek közt találunk útiutirajvaslatokat, három napra, egy hétre, két hétre, Erdély és külön a Székelyföld legérdekesebb, legfontosabb látványainak felsorolását, vagy a romániai történeti múzeumok sematikusságát, történelemszemléletét ismertető írást is.

Erdély történetéről egy átlagos útikönyv méreteit meghaladó mértékben kapunk remek összefoglalót. Ebben kitérnek Erdély fogalmi változására is. A trianoni békediktátum óta a köztudat Erdélyhez sorolja az Alföld keleti szélét, a Partiumot, Máramarost és a Bánság egy részét is. Ily módon az egykor 56 ezer km²-es történelmi Erdély helyett ma a 103 ezer km²-es Romániához csatolt magyar terület egészét tekintjük Erdélynek.

Bővebben foglalkoznak a dáko-román kontinuitás elméletével, mely szinte dogmává meredett a román történetírásban, de sajnos a nemzetközi köztudatban is általánosan elterjedt. Erdély német neve hét várat jelent. Ezzel feltehetően a XII. században emelt hét szász várra utalnak, melyek: Kolozsvár, Szászsebes, Szeben, Medgyes, Segesvár, Brassó és Beszterce. Más vélekedés szerint a hét nemesi vármegye központjai, Désvári, Dobokavár, Fehérvár, Hunyadvár, Kolozsvár, Küküllővár és Tordavár jelképezik a hét várat, melyet Erdély címerében is megtalálunk. Érdekes, hogy a hetes szám többszörösen is felbukkan: hét királyi vármegye, hét székely, és hét szász szék alkotta Erdélyt.

A történeti összefoglalót követi egy Erdély népeiről és vallásairól szóló fejezet. Ismert, hogy Erdély egyik legfőbb jellegzetessége a vallási sokszínűség. Itt a vallás többnyire nemzetiségi hovatartozást is jelent. Kis leegyszerűsítéssel a magyarok római katolikus, református vagy unitárius, a románok ortodox vagy görög katolikus, a szászok evangélikus, a svábok katolikus vallásúak. A görög katolikus egyházat 1990-ban törvényesítették újra, vagyonát azonban legnagyobb részét a mai napig nem kapta vissza. Emiatt sok a feszültség az államvallássá vált ortodox egyházzal. Az ortodoxia a mai napig is tovább terjeszkedik, elsősorban a Székelyföldön épülnek az új monostorok.

Az európai művészeti irányzatok mindegyike szép számú emléket hagyott Erdélyben. A művészeti emlékekről is kapunk összefoglalót, kiemelve a görög erődtemplomokat, a gazdagon díszített szárnyas oltárokat, a reneszánsz kőfaragásokat, festett kazettás templombelsőket, a barokk kastélyokat és városi palotákat vagy a szecessziós építészeti emlékeket. A fokozatosan eltűnő, átalakuló hagyományos erdélyi népi kultúra jellegzetességeiről, a főbb néprajzi tájegységekről, a viseletről, a felfaragásról, bútorfestésről, fazekasságról is található rövid ismertető.

Ennyi előzetes történelmi, művészeti, néprajzi ismerettel felvértezve indulhatunk neki a tényleges erdélyi utazásnak, tájegységenként. Az útikalauz elsősorban a nagyobb városokra koncentrálnak, majd onnan csillagtúra-szerűen ismerteti a környék látványait. A könyv 18 erdélyi városról tér-

képes útikalauzzal szolgál. A várostérképeken a műemléki látványokon kívül megtaláljuk a szállásokat, étkezési, vásárlási lehetőségeket, szórakozóhelyeket, bankokat, közintézményeket, egyszóval minden olyan információt, amire egy turistának szüksége lehet. A nagyvárosok esetében megadják a lakosság számát és nemzetiségi összetételét (ezt a kisebb településeknél is érdemes lenne), majd egy rövid történelmi bevezető után a látványokat ismertetik. A leírások mindvégig élvezetes stílusúak, nem törekszenek száraz évszámok felsorolására, helyette tartalmas, olvasmányos, érdekes, érzékletes leírásokat kapunk.

A látványok bemutatása után az adott hely rendezvényeit, eseményeit ismerhetjük meg, majd következnek a gyakorlati információk, a szálláslehetőségek, benne a kempingek, diák- és egyházi szállások, olcsóbb és drágább szállodák felsorolása. Az étkezési fejezetekben naprakész információkat kapunk arról, hol milyen az ételkínálat, hol lehet olcsón és jól étkezni, vagy hová nem szabad bemenni. Ugyanez érvényes a szórakozási lehetőségekről, színházakról, mozikról, diszkókról, sörözőkről, bárókról. Nagyon hasznos, hogy mindenhol megadják a könyvesboltok, antikváriumok, régiségboltok helyét is.

Míg a nagyvárosokról részletes ismertetések találhatók, Erdély kisebb települései közül elsősorban csak a jelentősebb látványok kerültek be az útikönyvbe. S itt sokszor lehet már hiányérzetünk is, nem szerepel benne például Tasnád, Élesd, Abrudbánya, Felsőbánya, Szilágycseh, Dicsőszentmárton, Erzsébetváros.

Legrészletesebben Székelyföldet mutatják be, hiszen itt egységes tömbben él mintegy 700 ezer székely, s a legtöbb magyar erre látogat el. Mint írják: "A legtöbb magyarországi turista számára különleges élmény, amikor a magyar határtól 300 kilométerre egyszer csak olyan érzése támad, mint ha ismét Magyarországon, vagy legalábbis egy másik Magyarországon járna. Mindenki magyarul beszél, az utcáknak magyar nevei vannak, az emberek a magyarországi tévét nézik, a kocsmákban pedig magyar slágerek szólnak a rádióból." Ebben a fejezetben bővebben olvashatunk a hun származástudatról, a rovásírásról, a két Bolyairól vagy a vulkáni utóműködés termékeiről, a mofettákról.

Minden nagy tájegység látványóiról egy-egy összefoglaló térkép került az útikönyvbe. Ezt a Székelyföld esetében már kevésnek találhatjuk, itt érdemesebb lett volna több, részletesebb térképet készíteni. A hiánylistát itt is ki-ki felsorolhatja. A későbbi kiadásokba talán bekerülhetne például Bibarcfalva, melynek templomában a Szent László legenda falképei láthatók, Torja, Réty, Uzon, Árkos, Csíkszentkirály, a Kászoni-medence műemlékei, természeti látványai. Természetesen területi okok gátat szabnak a teljességnek, mivel itt egy kézbeillő, könnyen forgatható, praktikus tanácsokkal ellátó útikönyv készült.

Nagy előnye a könyvnek, hogy olyan fontos információkat nyújt, amellyel sok utánajárótól vagy főleg bosszúságtól mentesít a látogatást. Leírja, mikor látogatható egy-egy műemlék, hol és ki-

től lehet a templomokba a kulcsot elkérni, mennyi idő alatt lehet elérni a kiszemelt túracélhoz, kikhez kell fordulni falusi vendégfogadás, túravezetés ügyében, kik készítik még a hagyományos szőtteket, faragásokat, kerámiákat, kinél lehet jelentkezni a táncbárokba.

A szerzők a hagyományos magyar néprajzi tájegységek (Kalotaszeg, Mezőség, Székelyföld, Csángóföld) mellett nem feledkeznek el az erdélyi szászok és románok lakta területek (Szászföld, Máramaros, Móc-föld) részletes ismertetéséről sem. Ezek a tájak szinte teljesen ismeretlenek a magyar turisták számára, nem úgy a francia, belga, német és más nyugat-európai utazók előtt. A szerzőknek talán sikerült eloszlatni a magyar utazókban ébredő félelmet vagy ellenérzéseket, hogy a Bihari-hegyvidék páratlan természeti látnivalóit, Máramaros román népi építészeti emlékeit vagy a mai napig élő, színes népviseletét megcsodálhassák. A szászföldi falvakban a nagyarányú tömeges kitelepülés miatt már alig-alig laknak németek, a maradék szász közösségek azonban kitartóan őrzik hagyományaikat, erődtemplomaikat szívesen mutatják meg az odautazóknak. A nyugati turisták már felfedezték ezt az érdekes világot, köszönhetően az angol trónörökösnek, Károly hercegnek, aki rendszeresen látogat ide. Talán a nyári idényben mind nagyobb számban hazalátogató németeknek sikerül felvirágoztatni az infrastrukturális elmaradott erdélyi vidéket.

Az útikönyv két alkalommal lépi túl Erdély határait. Az utazókat biztatja, hogy látogassanak el a moldvai csángó magyar falvakba. Csángóföldet nem műemlékei miatt érdemes felkeresni, hanem az itt élő emberekkel való találkozásért. A tudatos beolvasztási politika eredményeként a csángók nagy részének gondolkodásában már nem él a magyar nemzethez való tartozás tudata, s katolikus vallásuk különbözteti meg őket a románságtól. Mivel sem az iskolákban, sem a templomban nem használhatják anyanyelvüket, a moldvai magyar eredetű katolikusoknak már csak mintegy harmada beszél magyarul. A könyvben Pusztina, Klézse és Lujzikalagor csángó falvakról esik szó.

Brassótól délre, Erdély határain túl található Sinaia, ahol egész Európa egyik legszebb királyi rezidenciája található. Az első román király, I. Károly által építtetett Peles-, és a kisebb Pelisor-kastély azon kevés kastélyok közé tartozik az országban, melyek eredeti állapotukban megmaradtak, és gondoskodnak is állapotuk megőrzésükről.

A gyakorlati segítséget nyújtó útikönyvet összesen 30 részletes várostérkép és régiótérkép, egy rövid magyar-román kifejezés szótár, valamint 78 színes fénykép teszi teljessé. A könyv nemcsak azoknak nyújt sok hasznos információt, akik eddig nem jártak Erdélyben, hanem azoknak is, akik már sokszor jártak itt, de szeretnék még jobban vagy más oldaláról is megismerni ezt a sokat próbált vidéket. Vágvünk bátran neki az erdélyi utazásnak!

(Budapest 2002. JEL-KÉP Bt)

Udvarhelyi Nándor

A KT Kiadó Honismereti Kiskönyvtára

Északi szomszédunk viszonylag kis területén nagyszámú olyan természeti, történelmi, kulturális érték található, amelyek nemzetközileg is elismert turista célerületek, szerepelnek a Világörökség listáján is. Ezért is nevezik Szlovákiát turista nagyhatalomnak.

Ilyenek a nálunk is ismert festői városok, a kedvelt sípályák, az égbetörő hegycsúcsok, az épen maradt várak stb. Elsősorban ezek felé száguldanak a magyar turisták is. Közülük kevesen vetődnek el azokra a dél-szlovákiai településekre, apró falvakba, ahol megannyi magyar építészeti emlék, templom, kastély, történelmi és ipari műemlék található. Ennek a kulturális kincsnek a megóvása, helyreállítása és értelmes „üzemeltetése” – az állami támogatás mellett – jórészt a helyi patrióták áldozatkészségének köszönhető.

Ezek bemutatására vállalkozott a *Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.* dr. Szénássy Árpád által vezetett lelkes gárdája, amikor 1995-ben elindította a *Honismereti Kiskönyvtár* sorozatát. Azóta már több mint kétszáz füzetiük jelent meg, amelyek a mi TKM-kiskönyvtárunkhoz hasonló méretűek és szerkezetűek.

A 16 oldalas „zsebfüzetek” borítólapján a település magyar és szlovák neve mellett a bemutatandó objektum(ok) *foto*ja látható. A borítólap belső oldalain színes *térképek* igazítják el az olvasót. Ezek azért fontosak, mert mi, akik magyar nevükön ismerjük a településeket, a szlovák autótérképen hiába keresnénk azokat. (Az újabb magyar térképeken már kétnyelvű feliratozás van.) A füzetben lévő térképen piros aláhúzással jelölik az adott települést. Ugyanitt láthatók a falvak régi-új címei is.

Igen szemléletesek a szövegek közötti fekete-fehér *foto*k, *rajz*ok, régi képeslap részletek, amelyek tovább bővítik az ismereteinket.

A füzetek végén található *irodalomjegyzékek* azt bizonyítják, hogy a szerzők alaposan tanulmányozták a témához kapcsolódó szakirodalmat. Ezek a jegyzékek azoknak is hasznosak lehetnek, akik további részletekre kíváncsiak

A kiskönyvtár-sorozat eddig jórészt ismeretlen volt a magyar turisták előtt, pedig Révkomáromban (Komárno) és Budapesten egyaránt beszerezhető:

– KT Kiadó Komarno Duna rakpart P. O. Bokszy 109. T: 0819/2052, darabonként 20 SK (szlovák korona).

– Kismagiszter Könyvesbolt 1053 Budapest, Magyar utca 40. Tel.: 327-7796 darabonként 298 Ft.

Egyébként mindkét helyen igen sokféle honismereti kiadvány kapható.

A füzeteket jól felhasználhatják mindazok, akik szeretik felfedezni az „istenhátameggetti” ismeretlen gyöngyszemeket, akik errefelé terveznek kirándulást, de azok is, akik „csak” alaposabban szeretnék megismerni a felvidéki magyarság kulturális értékeit.

Érdemes megszívlelnünk a tardoskeddi füzetben olvasható kedves invitálást, amely vonatkozatható a többi településre is: Állj meg vándor ebben a gazdagmúltú és jelenű faluban, amelyben kedves, vendégszerető emberekre találsz!

Dr. Tóth József

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE:

Az én kalendáriumom

Ezek az írások 1998/99-ben, a Napi Magyarországnban láttak napvilágot. Jó, hogy akkor megjelenhettek, mert azóta ez a nemzeti értékeket vállaló lap is megszűnt, de így Jámborné Balog Tünde kötetbe gyűjthette az esztendő forgó kerekére font szép és tanulságos írásait.

Nem könnyű faladatra vállalkozott a makói illetőségű szerző, amikor Bálint Sándor nyomába szegődve, a boldog emlékü néprajztudós „Ünnepi kalendárium”-ának anyagából merítve, végigfuttatta ujjait hagyományos ünnepeink gazdag skáláján. De ha csak annyit tett volna, hogy közvetíti a naptári év főként katolikus valláshoz kapcsolódó ünnepeinek tudományos monográfiája ismeretanyagát a kevésbé tudós olvasók számára, akkor sem végett volna hiábavaló munkát. Ő azonban feldúsította, „makóiasította” és „balogtündésítette” a néprajzi anyagot, majd újja is teremtette, mint ahogy a méhek összegyűjtik a nektárt, a virágpórt – a virágok illatát, színét, a mezők varázsát –, hogy aztán, magukból is hozzáadva, aranylóan csorgó mézzé elegyítsék.

A kalendáriumi szokások különben is tünékenyek, s a hozzájuk fűződő szépséges emlékek is illekenyek. Különösen az olyan korszakban, mint a csak ímént mögöttünk hagyott, amely „nem ésszerűségéből, hanem természetéből fakadóan csúfított el minden szépséget”. Így aztán Boldogasszony havában csak találgathatjuk, hogy vajon „elásssák-e még takarások a dávodai szőlőművesek a boros flakát, s ki-mennek-e megkeresni Vince napján, hogy aztán ott, a behavazott szőlőhegyen igyák meg belőle az áldomást az alacsony csüngő hófelhők alatt?”

Ákárcsak Bálint Sándor három kötetébe, Balog Tünde kalendáriumába is beleférek az egész Kárpát-medence magyarságának ünnepei, ünnepi eseményei – Lőcsétől Szobálfalváig, Szent Márton-hegyétől Szépkényerüzentmártonig. De a szerző szívének nagyitölencsége legtöbbször mégis Makó fölött kering, akárcsak a fogyó és növekvő Hold. Belefér ebbe a „honismereti kalendáriumba” a makai református templom dicsérete, a makai disznóölések jeles torospaprikásának magasztalása; a korán elhalt testvérek, a nagymama és Sanyi öccse, a nagypapa és Sándor fivére, meg a többi hol-van-már rokon emléke. Balog Tünde maga teremtette, batikokból, festményekből, cserepekből, betűkből és még ki tudja mi mindenből álló világából néha csak egy-egy fuvallat az, ami megérint bennünket; mint amikor egyhetes korában meghalt Ádám bátyjára emlékezve megfogalmazza a gyermeküket veszített, de a túlélési élet-

ben föltétlenül bízó anyák örök bánatát: „olyan kicsike még, mi lesz vele nélkülem?”

Forog az esztendő kereké! Meglebben Szent Margit fátyola, felragyognak Nepomuki Szent János csillagai, hallhatjuk Szent László lovának patkócsattogását, Szent Márton lúdjinak gágogását. Felköszönti a magyar múlt legelesebb Zsuzsánnait: a Balassi Bálintot is megejtő bécsi Zsuzsánától és a Mikes Kelemen szívét sebző Kőszeghy Zsuzsikától a nagyságos Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszonyig és a tudós Erdélyi Zsuzsannáig. Más fejezetben pedig az „örök” Annáknak állít emléket.

Forog az esztendő kereké! Boldogasszony havában a régi nagy hidegekre emlékezünk. „Szirbik Miklós prédikátor XIX. századi várostörténetéből tudunk a 1770-es gyertyaszentelői fergegetről és egy Pál-napi hóvizatarról 1816-ben, mely kiállhatatlan tsípós széllet jövőn, a kinn talált embereket, barmokat megfagyaltta, ...néhány nemes katonák haza felé jövőn, Sámsonnál, a vízlet felíg lévő száraz érbe buktak, és tsak kevesen szabadulhattán ki mások segítségével, a többiek lovastól oda fagytak.” Az ilyen infernális képek továbbálmódásában, továbbsszenvedésében is gyökerezik Jámborné Balog Tünde kötődése a makai tájhoz, sorshoz, emberekhez.

Forog az esztendő kereké! Szent György havában Prágában járunk a szerzővel, s megcsodáljuk a kolozsvári Márton és György testvérek sárkánnyal viaskodó Szent György szobrát. „Szabadon álló, körüljárható lovas mintáztak, amikor a francia, német, itáliai szobrok még szorosan a székesegyházak falához, pilléreihez tapadtak, behúzódtak a falfulkébe és kapubéletekbe. A prágai Szent György vitéz nyolcvan évvel Donatello padovai, száztízlet Verrocchio velencei lovas szobra előtt mintázták meg a testvérek, 1373-at írtak, amikor elkészültek vele.” S belénk nyilallik a felismerés: ezt a szobrot akkor egész Európát megelőzően és felülmúlóan alkották. Most pedig, 630 esztendő múltán, töröktől, osztráktól, oroszától megszaggatva, tönkretéve, lógó nyelvvel lololunk „Európa” után.

Mégis, Szent Jakab havában tisztelgünk Európa patrónusa, Szent Benedek előtt, „akinek – ha közvetve is – fontos szerep jutott a magyar állam egykori létrejöttében és fennmaradásában”. Kevesen ismerik Nyitra városának két védőszentjét, Szent Szórádot és Szent Benedeket, pedig a Vág völgyi remetéket 820 esztendeje István királyunkkal, Imre herceggel és Gellért püspökkel egyszerre avatták szenté. Mára már szinte feleledtet életük „példázza, hogy rejtekben megélt élet is lehet igazi mártíromság, tanúságtetés”.

Jámborné Balog Tünde nemcsak könyve tudásanyagát merítette „az utolsó szögédi embőr” örökségének gazdag tárházából, hanem a szellemi elkötelezettséget, a világunkban való, nem mindig könnyű eligazodás csízióját is. Jövőre lesz éppen száz esztendeje, hogy Bálint Sándor „letette testének romló sátorát”, s mennyei dolgozósobájában, ahol „a Jóisten színe előtt pártfogolja az alsóodrosi népet”, bizonyára elégedetten forgatja Balog Tünde Kalendáriumát. A szerzővel együtt szinte mi is hall-

juk a szögedi ő-zést „irodalmivá nemesítő” hangját: „ezt elég jól mögírta ésős lélkóm”.

(Széphalom Könyvműhely, Bp. 2002.)

Halász Péter

KIRÁLY LAJOS:

„Híres betyár vagyok...”

A betyár alakja a somogyi népköltészetben

„Híres betyár vagyok, Patkó az én nevem. Hét vármegye régen kerestet engemet: Tiszát átusz-tatom, Dunát átugratom, zsandárok kezébe soha nem gyuthatok...” Így dicsekszik a betyárdalban Somogy egyik leghíresebb betyárja. Az igazság azonban az, hogy mindkét Patkót (igazi nevükön Tóth Jánost és Tóth Istvánt) elérte a végzet, az üldöz-öz zsandárok golyói. Betyárokról írni mindig hálás feladat. Hálás elsősorban azért, mert ez a téma mindig megragadja az olvasó fantáziáját. Dr. Király Lajos, az ismert kaposvári néprajzkutató és nyelvész hézagpótló munkára vállalkozott, amikor 2002-ben, a Somogy Megyei Honismereti Egyesület kiadásában megjelentette egyik leg-újabb könyvét.

Hézagpótló ez a könyv elsősorban azért, mert Gönczi Ferenc híres műve, „A somogyi betyárvilág” 1944-ben jelent meg és ma már könyvritka-ság. Ezért üdvözölhetjük külön is Király Lajos munkáját, amely évtizedek eltelte után újra foglal-kozik a somogyi betyárokkal. Gönczi Ferenc és Király Lajos műve között azonban van egy lényeges különbség. Gönczi Ferenc műve elsősorban szoci-ográfia, míg Király Lajoséban a néprajzi jelleg ér-vényesül. Ebben is van természetesen szociográfia és történelem bőségesen, de a szerző elsősorban azt térképezte föl, hogyan élt (él) a betyár alakja a somogyi népköltészetben.

A betyárvilág kialakulásának okairól Király La-jos többek között a következőket írja: „A híres so-mogyi betyárvilág létrejöttét a következő feltételek tették lehetővé: a nagybirtokok, az itt élő sok száz pásztor, a hatalmas összefüggő erdőségek (melyek jó búvóhelyet adtak), a rossz közigazgatás, az el-maradott közlekedési és hírközlési viszonyok. A túlzó robot ellen lázadó jobbágnak, a 12 éves ka-tonai szolgálat elől, a katonaságtól szökött legény-nek nem volt más választása, mint a betyárélet.” Mindez természetesen nemcsak a Dunántúltra és ezen belül Somogyra volt jellemző, hanem leg-alább ennyire az Alföldre is. A mű egyik leg-na-gyobb értéke, hogy azt is feldolgozza, hogyan él-tek (élnek) más megyék híres betyárjainak tettei a somogyi nép ajkán. Így kapnak helyet – a betyár-folklor jellemzőjeként – Rózsa Sándor mellett Bo-gár Imre, Fábíán Pista, Fehér László, Angyal Bandi és mások.

Sobri Jóska (eredeti nevén Pap József) a XIX. század elején a Dunántúl leghíresebb betyárja volt. Ahogy a szerző írja: „ő volt a híres bakonyi betyár eszményképe”. (A volt ismert kisbárapati népdal-énekes, Tóth Imre 1974-ben így énekelte róla: „Er-dők, mezők, sok ligetek, sokat bujdosam benne-

tek. Ittam, ettem a vadakkal, sírtam a kismadarak-kal...”)

A nép saját hőstét, személyes vágyainak megtes-tesítőjét látta a betyárokbán, ezért a rólu-k szóló költészet erősen társadalmi irányzatú. Mindezt legjobban a kötet leggazdagabb, legrészletesebb fejeztében, az „Adattár”-ban figyelhetjük meg. Külön fejezet foglalkozik itt a betyárballadák-kal, betyárdalokkal, a rabénekekkel, az új balladák-kal, végül a ponyva-krimiballadák-kal. Az „Adattár” nagy értéke a „Jegyzetek” apparátus, amely szűr-ke ellenére igazi csemege minden kutató szá-mára. Nemcsak a közölt szöveget elemzi a megfe-lelő tanulságokkal. Röviden, de rendkívül érzék-le-ten villantja az adott betyár arcképét is. Itt olvas-hatjuk a sajátosan somogyi betyárokról szóló bal-ladákat és dalokat is, elsősorban a Patkó testvérek-ről és Juhász Andrásról.

Sok érdekességet közöl a „Somogyi betyármon-dák” című fejezet is, többek között Simonfa, Bá-bony, Nikla, Csurgo, Büssü, Lengyel-tóti környék-ről. Megismerkedhetünk itt egy másik híres be-tyárral, Savanyó Jóska-val is. Érdekes adalék töb-bek között az is, hogy Tóth Mihály felsősegesdi ju-hász, később híres faragó Patkó Bandi unokájá-nak vallotta magát. Sok betyártörténetet mesélt el egykoron a leghíresebb faragóművész, a Kossuth-díjas id. Kapoli Antal, a Népművészet Mestere.

A könyvben természetesen a nyelvész is meg-szólal. Király Lajos külön fejezetben teszi közzé a betyárvilág Somogy megye földrajzi neveiben megjelent emlékeit. Nemcsak a betyárok gyako-ribb tartózkodási helyét jelölő földrajzi neveket ismerhetjük itt meg, de tragikus történetükről is sokat elárulnak a kivégzésük helyét megmutató földrajzi nevek.

A kötet kivitele méltó tartalmához. A gazdag forrásértékű anyagot kottagyűjtemény, számos arckép és néprajzi motívum teszi színesebbé. A gyűjtött anyagot Király Lajos öntötte végső formá-ba, de a gyűjtésbe a Kaposvári Egyetem Pedagógi-ai Főiskolai Karának hallgatói is besegítettek. Munkájukkal újabb értékes kottával gyarapodott a somogyi honismereti irodalom. Eleven, lüktető éltető vált egy régen elfelejtett múlt.

Dr. Sipos Csaba

TAKÁCS GYÖRGY:

Aranykertbe' aranyfa

Nem csekély fáradsággal és egyben igen célra-vezető módon látott a kutató a hárompataki népi kultúrájának megismeréséhez. Megállapítja, hogy az archaikus népi imáknak, ráolvasóknak, az ősvallásban gyökerező forrásai, valamint olyan irodalmi előképei vannak, mint a magyar kódexek imái, az Ómagyar Mária-siralom.

Takács György figyelme jó részét viszonylag kis területre összpontosította, ahol huzamosabb ideig maradvá, majdnem állandó lakosként táru-elt fel számára az ottaniak hitéletének, mítoszainak, ké-p-zelőerejének birodalma. A hárompataki hitvilág

mélységeibe tekinthetett bele. Nem győzi csodálni ezt a számára fantasztikus világot. Rózsákkal tündöklő kert vagy víztűkőr, amit itt talált – mondom leegyszerűsítve a szerzőt. Az ottani szóhasználat nyomán elsőnek írja Csügést, Gyepecét és Kós-teleket Hárompatakknak

Némi büszkeséget ébreszt bennem, és számomra elégtételt jelent, amikor könyvében ilyen gondolatokra bukkanok: rengeteget tanult írni-olvasni alig tudó, vagy teljesen iskolázatlan emberektől, akik a velük született intelligenciájukkal és igazságra vezérlő hajlamukkal tájékozódnak és igazodnak el, éspedig helyesen, a világ dolgaiban. Takács György nem felejtheti el a helyes útra irányító tanításukat, azt a sok jóindulatot, amelyet irányában mutatott. Etették, itatták, hónapokon át szállást adtak neki és kutató társának.

El kell ismerni, hogy ritka kitartással igencsak figyelmet érdemlő anyagot halmozott fel és tett közzé Csügés, Gyepece és Kóstelek alapításáról, lakói eredetéről, népi szellemiségéről, hitvilágáról, régi imáiról. Kideríti, hogy a vizsgált helységek csángó lakói a saját hárompataki elnevezéssel különböztetik meg magukat mind a gyimesloki, mind a moldvai csángóktól, mind pedig a csíki székelységtől, de a környező moldvai románoktól, az ún. kószányoktól is.

A három település régi helyneveit nagyjából a borzsovai, a szépvízi és a szentmiklósi, továbbá Negyedfélmegye falvainak székely lakói adták, jóval a telepek létesítése előtt.

1786-ban jegyezték le: „*Galambhalma nevezetnek ajjában lévő teletek nemrégiben Sós-teleknek kezdték nevezni, mely Galambhalma lábainak vicinussa (szomszédja) Napkeletről Gyp-Asza-Pataka, vagyis Kis-Koton nevű helység (határolja), délről Borda nevű havas, vagyis a Czucza (Szulca) vize, északról a Kós Teleki strázsánál lévő Vágás.*” (CsL. 27/40/72.) Annyit még a Gyepece nevééről, hogy mai alakja viszonylag kései keletűnek tűnik. A Gyepezó névből származhatik. Kós-teleket úgy írom, ahogyan a csíkiak, de a gyimesiek is ejtik. Meglehet, hogy e tekintetben végül mégiscsak Takács Györgynek lesz igaza, aki a kos (berbécs) községből eredezteti a helynevet. Én a Kós személynévből származtattam.

Az 1840-es tanúkihallgatás is azt erősíti meg, hogy ezeket a havasokat az említett községek régi óta bírják: „*Apahavast, Fejérbükköt, Vojkát, Csügést és Kerekbükköt Borzsova, Szentmiklós és Szépvíz bírja emberemlékezetet meghaladó időtől.*”

Hárompatak benépesítésének a kezdete nem köthető egyértelműen a madéfalvi veszedelemhez (1764. I. 7.). Talán a határőrség szervezésének első menekülteji húzódtak meg Oláhcsügesben (1762–1764), de a moldvai részen.

Amit a hárompatakiak őseik tolvajlásairól állítanak, az csak részben lehet igaz. Amiről tudunk az leginkább a moldvaiakkal folytatott illegális kereskedelem. Ide tartozott a só-, a marha- és kisebb mértékben a törökbúza-csempészet. A vám befizetése növelte volna az áru költségeit. Ezért is folyamodtak a vámhivatal megkerüléséhez mind az eladók, mind a vevők. Az is igaz viszont, hogy

nem egyszer lopott állatokat is áthajtottak a „kukkuvámon”.

A moldvai sóval folytatott kereskedelem a XVIII. század elejétől Erdélyben teljesen tilos volt. De a lakosság többsége szívesen megvásárolta a moldvai sót, ugyanis ez kevesebbe került az erdélyinél. Az itteni só kincstári monopólium volt, és többbe került, mint az állóvénnyeken behozott moldvai áru. Kevés konkrét adatom van, de nem hinném, hogy a hárompatakiak teljesen kimaradtak volna ebből az illegális kereskedelemről. A csíki székelemek közül a menaságiak és a tapolcaiak voltak különösen érdekelték a moldvai só illegális erdélyi forgalmazásában.

Elsősorban Kós-teleket illetően állíthatjuk, hogy legelső lakói moldvai román és csángó eredetűek lehetnek. A Beszán (Besan-Bejan-Bájan) név szláv eredetű. Menekültet, szökevényt jelent románul is. A románok mellett, moldvai csángók viseltek, viselnek hasonló nevet.

A Vrencsán név beszélő név, legalább férfiágon utal a tartományra, ahonnan származtak. Két Vrencsán férfit, Ursuly-lyal és Luonnal az 1786-os urbárium (a jobbgyögyök és zsellérek, valamint földesúri kötelezettségek összeírása) listáján találkoztam. Ugyanott egy Besan Tódor is szerepel. A nevek a felsőlakai társaságban találhatóak. Ha a Vrencsánok eredetileg Felsőlokon laktak, akkor ott csángó asszonyaik révén csángósodhattak, magyarosodhattak el. De ez a folyamat lejártszódhatótt Kós-telekben is.

A szájhagyománynak is megvan a maga jelentősége, legalább a részigazsága. De a teljes igazság lehet, hogy összetettebb, vagy éppen egyszerűbb. A Csilip nevű emberek Csíkban, tudomásom szerint – legelőször 1750-ben Csíkszentmihályon, pontosabban annak Lóvési nevezetű, románok lakta falucskájában jelentek meg, amikor Csilip Konsztaándi és Csilip Tódort, mint adófizetőt, regisztrálták. Az, hogy nevük a Filip névből származna, az egyelőre kétséges. A lóvési románok nagyjából moldvai eredetűek. Iorgu Iordan román nyelvész a román Cilibut, Celibut görög származékknak tartja. A szó szerinte eredetileg szépet, bölcslet jelent görögül, vagy talán törökül, tesszük hozzá mi.

Takács György is megfigyelte, hogy a nemzedékeken át háttérbe maradó asszonyoknak, anyáknak, akiktől gyermekeik elsajátították az anyanyelvet, a népi kultúrát, az etnikum meghatározásában, esetleg az eldöntésében is fontos szerep jutott, juthatott. Azt gondoljuk, hogy azok a származás emlékek, amelyeket a hárompatakiak a hagyományaikban megőriztek és, amelyeket a szerző összegyűjtött, igen jelentős, bizonyító anyag. Ehhez fűzünk pár kiegészítést, megjegyzést.

A Váták, a Gergelyek régi csíki székely családok. A Gyimesbükkből Kós-telekre szállt Albert Ágoston elődei Moldvából jött csángók. Tudjuk, hogy pusztinaiak voltak. Őseik valószínű menekült székelyek. Bár eredeti helyüket hol Karcfalvára, hol pedig Nyárád mentére teszi a családi hagyomány. A Nyárád moldvai csángómagyarok. Nincs tudomásunk arról, hogy Csíkszentmihályon,

Oláhfaluból vagy máshonnan jöttek volna Tankó nevű emberek Gyimeslokra. A Karácsony nevűek több irányból érkeztek Gyimesvölgyébe, és innen Kóstelekbe, akárcsak a Tankók.

A gyimesi Bodor família, a jelek szerint, ugyan csak moldvai csángó magyar eredetre megy vissza. A Szócs nevűek úgyszintén több helyről kerültek Gyimeslokra: Csomortánból, Madéfalváról, Dánfalváról, Udvarhelyszékről, de jöhettek máshonnan is. Szó esik a könyvben a szépvízi nemes Szócs famíliáról, amely férfiágon 1800 körül kihalt. A XVII. század második felében telepedett meg Szépvízen. Moldvai eredetű. Az írott forrás nem szögezi le a család eredeti etnikumát. Az említett családok mindegyikének, sőt még másoknak is, egy-egy képviselője legalább átkerült a három patak völgyébe: Csügésbe, Gyepécére vagy Kóstelekbe. Ez okon tűntek fel a kutató érdeklődési körében. Ez után nagyobb kiterő után vessünk egy pillantást a szerző, Takács György könyvének legfőbb fejezetére: a régi magyar imákat és ráolvasókat tartalmazó részére.

A hárompatakiak, mint ez a kötetből kitűnik, lélekemelő imáik megtisztító világában éltek, és élnek. Az ima, legalább az idősebbek felfogásában, hatalmas kincs, minden evilági gazdagságnál többet ér: „Lehet az embernek akármennyi aranya, ezüstje, a hitet nem éri fel semmi”, állítják Hárompatak lakói. Az imádság számukra lelki egyensúly forrása.

Az isteni kinyilatkoztatásnak tartott ómagyar imáik, amelyeket Csikből és Gyimeslokról örökölték át, a tudomány számára is nagy értékű szövegkincset jelentenek, szögezi le a könyv írója. Ezeket az archaikus textusokat variálták, egyénítették, végeredményben gazdagították Hárompatakon.

Az imaszövegek jó hányada Krisztus keresztaláláshoz, az áldozatvállaláshoz, és egyben az emberi gonoszsághoz kötődik. Drámai, költői szövegek, képek születtek:

*Keresztfára feszítették,
Vaskestyűvel megkestyűzték,
Vasostorval ostorozták,
Tövisszel megkoronázták.*

.....
*Sose láttam szebb termőfát,
Mind a Jézus keresztfáját.*

.....
*Aranykertbe aranyfa,
Aranybócsú alatta.*

A családí összetartozás, az összetartás erősítésének a szándékát olvasom ki Timár Jenőné Csilip Ágnes visszaemlékezéséből: „Imádkoztunk, mikor vége lett, megcsókoltuk a kezit nagytatának, nagyamának, apukának, anyukának.” Elszigeteltségükben a külső világ szülte bajok között ezek az ősi imák fogódzót jelentettek, lelki vigaszt szolgáltak a jobbra vágó hárompatakiaknak. Gyögyicze Andrásné Korbuly Katalin magukra utaltságukat fejezhette ki, amikor így vallott: „erőst kell ragaszkodni a Babba Máriához, mert nincsen aki segíljen. Csak ő segít.” Takács György munkája gesztus, tett, úgy vélem, az elszigeteltség lebontására.

Az Aranykertbe' aranyfa című könyv, reméljük, szerte e világon, de legalább magyarok között Hárompatak csángó lakóit teszi ismertté. Róluk szóló híradás. Járjon érte tisztelet, becsület!

Szócs János

NOVÁK LÁSZLÓ FERENC:

A zsidóság Nagykőrösön (XVII–XX. század)

Ha valaki nem tudta volna: „Jól izlik a farsangi fánk, ha Lőwytól van szenünk és fánk” És ha valaki félt a fogászati beavatkozásoktól, ettől a hirdetéstől bizonyára örömmel és sietve ment műfogászához: „Van szerencsém a n.é. közönség becses tudomására hozni, hogy folyó hó 8-án Nagy-Kőrösre megérkeztem s a fogművészségbe vágó munkák készítését, úgymint: egész s részletes fogsorokat, egyes fogakat, szájpadi anyaghiányokat (obturator) fogrendezéseket és fogtisztításokat elfogadok. Egész fogsorok valamint egyes fogak légnymóment lesznek fixírozva. Tisztelettel: Frisch Leo, műfogász Budapestről”

Ilyen és ehhez hasonlóan érdekes, kedves és korukban bizonyára hatásos hirdetések tucatjait is megtaláljuk Novák László Ferenc a nagykőrösi zsidók életéről írt munkájában. Bár a kötet az Arany János Múzeum kismonográfia sorozatának tizenharmadik darabja, ez a munka cseppet sem „kis” monográfia, hanem egy négy évszázadot átölelő, nagyon alapos és élvezetes stílusú könyv. A zsidóságról általánosságban már nagyon sok mindent leírtak, de ezeknek a feldolgozásoknak gyakorta megvan az a hibájuk, hogy vagy csupa átvétel, más munkákra való sorozatos hivatkozás, vagy pedig új, hiteles, alátámasztó adatok nélküli gondolatfolyam, ami sokkal inkább egy-egy kutató, író saját, témához való hozzáállását, kötődését mondja el, mintsem a történetről, a történelemtől szólna. Novák László Ferenc vette a fárdságot, és utána járt mindannak, amiből meg lehet festeni egy város és egy ott élő, elkülönülő vagy éppen beolvadó csoport képét.

A nagy múltú mezővároshoz köthető, már ottani, zsidó származású lakosról, adófizetőről első adat a XVII–XVIII. század fordulójáról, a török kiűzését követő időszakból való. A XVIII. század betelepülési és betelepítési hullámai idején jelenik meg nagyobb számban – nem csak itt, szerte az országban – a zsidó lakosság, akik a Habsburg-birodalom német, cseh, morva, sziléziai és galíciai területeiről érkeznek. Nagyon érdekes, hogyan egyszerre olvashatunk arról, hogyan védte a város a zsidók földszerezésétől és letelepedésétől magát, ugyanakkor hogyan hozott pozitív változást II. József több rendelete a szabad lakhatástól a vallás szabad gyakorlásáig. Már elfogadott és házashelyet kapott zsidó gyermeke azonban nem lett automatikusan a város lakosa, azt külön kérvényezni kellett, és a pozitív döntés a Tanács kegyességén és nem utolsósorban a befizetett összegben múlt. A közölt összeírás 1808-ból azt is mutatja,

hogy a zsidó lakosok jelentős része már magyar vidéken született és túlnyomó többségük kereskedő.

Miközben megismerkedünk a város politikájával, követhetjük a helyi izraelita hitközösség történetét is. A kiegyezésig tartó első részben továbbá külön fejezet foglalkozik a birtokügyekkel, a foglalkozással, az egyházzal és intézményeivel, a társadalmi étellel, szokásokkal.

A második rész az első világháborúig terjedő időszak krónikája. A tárgyalt témák itt is hasonlóak az első részben szereplőkhöz, kibővítve az asszimiláció és az antiszemitizmus elemzésével. Az 1867-ben bekövetkező végleges emancipáció és a zsidóság ezt követő térhódítása természetesen Nagykovácsán is felerősítette az antiszemita hangokat. A birtokokról és a gazdaságról írt lényegretörő és rendszerezett adatokkal végigkísért fejezet meg is világosítja, miért tartották a zsidóellenes fórumok túlzottan nagy befolyást szerzett csoportnak a zsidó származású kereskedő- és iparosréteget. Erre a részre is, de az egész könyvre is igaz, hogy remekül összeválogattak és sokatmondók azok a mellékletek, ábrák, újságkivágások, levelezőlapok, karikatúrák, amik egy-egy témát színesítenek. Rendkívül jó ötlet a már idézett hírdetések szerepeltetése, hiszen ennek a kornak köz- és társadalmi életéről aligha mondhat többet más, mint a korabeli reklám, hirdetés. Különösen igaz ez a zsidók kapcsán, hiszen minden reklámozható szolgáltatásból jelenősen kivették részüket.

A háború súlyosan érintette a magyar gazdaságot, így a nagykovácsi kereskedők is elvesztik külföldi piacaikat, a kereslet helyben is drasztikusan visszaesik. A hadseregbe bevonuló nagykovácsi zsidók közül húszan esnek el, az otthonmaradottak társadalmi élete ekkoriban a hitközösség vagy a város által szervezett jótékonyági gyűjtésekben és az ezekhez kapcsolódó estekben merül ki.

A monarchia szétesését követő időszakban a háborúból hazaérkező jó néhány magyar zsidó katoná. Munkába állásuk a normalizálódást segítően, ugyanakkor a megváltozott politikai felállásban a baloldali előretörés és a Tanácsköztársaság időszaka újra zűrzavaros, s a zsidók megítélését és további életét jelentősen befolyásoló helyzet alakul ki. A baloldali mozgalmakban való zsidó szerepvállalás megtorlásáról bár dokumentumok nem maradtak fenn, de az újságcikkek alapján jól rekonstruálható több eset is. Megdöbbentő politikusi megnyilvánulásokat olvashatunk, miféle bűnökben, szervezkedésekben találták vétkesnek a „gyanus orru lényeket”. Az, ami néhány éve még tökéletesen mindennapi volt, hogy egy már magát magyarnak valló, asszimilálódott, de zsidó származású, izraelita hivatól vásároltak árút, a huszas évek elejétől gyanús akciónak számít – mondani sem kell, nem a szomszéd lakos, hanem – a politika, a rendszert kitalálók és irányítók szemében. Az antiszemita megmozdulások mellett 1933 után szélsőséges, fasiszta mozgalmak is megjelennek. Mindezek ellenére, ahogy ennek a résznek a címe is elárulja, ez a „másodvirágkor” a kőrösi zsidóság életében. A lakosság száma jelentősen megnövekedett, a zsidóknál is tettenérhető az „egykézés” vagy gyakran az is,

hogy egyáltalán nem vállalnak családot, ugyanakkor, különösen a gazdasági világválság előtt és az azt követő években elsősorban a kereskedelem normalizálódása révén, a nemzetközi kapcsolatoknak köszönhetően megindul a vagyoni gyarapodás. Agrártörténeti és néprajzi feldolgozásokból tudjuk, hogy hogyan vált az adottságok és a hagyományokra építve a kőrösi gyümölcs, zöldség vagy állatállomány jó minőségénél fogva Európa-szerte ismertté, sikeressé. Ebben a könyvben viszont azt is megtaláljuk, hogyan került el a távoli területekre mindez a termék, hogyan tartottak fenn több ezer kilométeres kereskedelmi kapcsolatot a Rossenfeld Testvérek, hogyan lett az itteni uborka a legkeresettebb, majd hogyan vesztette el piacát, hogyan került előtérbe a bécsi piac hatása a primőr, hogyan szállították tízezrével a német, svájci területekre a baromfit. A gazdaság normalizálódásával párhuzamosan a művelődés, a társasági élet is új lendületet kapott. Újságírók, költők, írók munkái jelennek meg, építkezések folynak a hitközösség berkein belül, a város közterein, amelyeknek dokumentumait itt válogatva olvashatjuk.

A vészkorszak, a zsidótörvények időszakát beemutató rész már egy jogfosztott csoport története. A demográfiai fogyás mellett fogy a városban belüli szerepvállalás lehetősége a zsidók számára. Gazdasági visszaszorításuk folyamatos, teljesíthetetlen rendeletekkel hozzák hátrányos helyzetbe őket. Csúcspontját ez a folyamat a német megszállás idejére éri el. Az emberi ellehetetlenítés a holokauszt időszakáról, az auschwitzi, birkenauai transzportokról szó esik itt is, tények leírásánál többre nem is vállalkozik, mert nem is vállalkozhat a szerző. Ehhez hozzátenni nem lehet semmit, megtörtént, de ennek a könyvnek Nagykovács életéről kell szólnia, így a halálról szóló néhány oldal valamiféle jegyzetnek tűnik, és ez szerencsés szerkesztési megoldás, mert egyszerre tiszteletadás, mert nem üres sajnálkozás, és egyszerre mutat abba az irányba, ami a ma is működő hitközösség számára a legfontosabb, hogy a fennmaradáson dolgozzon.

A tudományos feldolgozást irodalomjegyzék és adattár követi. Az irodalomjegyzékbe talán a tájékoztatás jegyében még néhány fontosabb munkát be lehetett volna venni. Bár, ahogyan arról már szó volt, ezt a könyvet nem más, mint a szerző írta, ez egy új! munka, tehát akár érthető is, hogy csak olyankor nyúlt irodalomhoz, ha saját gondolatát kellett megerősítenie.

Novák László Ferenc könyve a magyar vidéki zsidóságról írt egyik legalaposabb, legjobb szemléletű munka. Jó mind külsőleg, mind belsőleg. Ajánlom mindenkinek, aki meg akarja érteni, mi is volt az a sokat emlegetett polgárság, miként élte meg egy magyar zsidó közösség az elmúlt századokat. (Nagykovács, Arany János Múzeum. 2002.)

Pusztai Zsolt

A csallóközi dudáshagyomány

„A dudáról mint a magyar nép egyik legfontosabb hangszeréről már nagyon sokat írtak. Éppen ezért egy ilyen könyv megírásának csak akkor van értelme, ha a rengeteg – sok esetben már régen ismert – adatot úgy tudjuk összerendezni és bemutatni, hogy mintegy paradigmaváltásként a kép mégis valami eredetét mutasson.” Ezt vallja, ezt vállalta és teljesítette is a Dunaszerdahelyen élő B. Nagy Iván,* miként arról meggyőződhetünk a pozsonyi Kalligram Kiadónál a Csallóközi Kiskönyvtár sorozatban most megjelent kétszáz oldalas könyvről lapozva.

„Bernard Garaj, szlovák népzeneész és népzene-kutató, egy dudás dinasztia leszármazottja tollából 1995-ben megjelent egy könyv Szlovákia dudás hagyományairól – írja a szerző bevezetőjében. Ebben aprólékosan feldolgozza Szlovákia dudás körzeteit, de a Dél-Szlovákiában található, általa is „rendkívül fontos»-nak nevezett dudás térségekről csak egy jegyzetben tesz említést. Ebben az egyébként kitűnő könyvben felhívja a figyelmet arra, hogy a különböző területeket bővebben tárgyaló és külön feldolgozó kiadványokra is szükség van. Magam e könyv elolvasása után döntöttem el, hogy feldolgozom a csallóközi régió dudás hagyományait.” És ezt még megoldja egy az okokról szóló, lírain szép vallomással, amelyet lehetetlen nem elhinnünk: „Talán madarak szavát értő, zombékok, rekettyék között bóklászó mezei emberek, ősi titkokat tudó pásztorok, gyógyfüvet kereső asszonyok, mézet pergető énekesek sügták nekem, hogy tollat fogjak a kezembe.”

Jól emlékszem, hogy együtt utaztunk egyszer és én a csuvas dudás hagyományról beszéltem (ott az őrdög hangszeres volt), ő pedig az itteni hasonló szokásokról szólt, amely szerint van olyan hely, ahol a boszorkánnyal kapcsolatban említik a dudát. Ez szerepel is a kötet egyik fejezetében, ahol sorra veszi az alkalmakat, részletesen ír az igényről és a pásztorvilágról, a pásztoroktól, hiszen a Csallóközben a dudazene fenntartói a pásztorok voltak. Természetesen itt is ismert volt a tudós pásztor, akinek alakja a tállossal keveredett, ahogy arról a nemrég elhunyt Timaffy László is megemlékezett.

„Munkám során nem dolgozhattam első kézből, hiszen az előkészítés idején már egyetlen dudás sem élt – írja a szerző könyvében. – Ezért tehát felhasználtam a nagyra becsült kutató elődök gyűjtéseit, munkáit, s ezeket a ma még gyűjtendő anyaggal, saját munkámmal egészítettem ki. Az általam feldolgozott terület mindenekelőtt a vokális dudáshagyomány, a vonószerszék dudánótá-repertoárja, valamint előadóműve és a néprajzi háttér felvázolása.

* A megkülönböztető „B” a balonyi származásra utal. Ezt azért használom és ajánlom átvételre, mivel a Nagy Iván név már régen foglalt, és általánosan ismert. A félreérthetőség elkerülése miatt okvetlen szükséges egy megkülönböztető előnév.

A rendkívül érdekes előkészítés és anyaggyűjtés ideje alatt számtalan izgalmas kérdéssel találtam magam szemben. Ez gyakran arra kényszerített, hogy olyan témákkal is behatóan foglalkozzam, amelyekben eddig nem mélyültem el. Ezek mindenekelőtt a néprajz különböző ágai és a dudazene történetének felvázolásakor fölmerülő különböző történelmi kérdések. A munka végére világossá vált, hogy ezzel a témával valóban foglalkozni kell, hiszen az ismeretanyag bővülésével ma már egyértelmű, hogy a Csallóköz dudás hagyománya egységes egész, ami nemcsak a klasszikus értelemben vett dudazenét, dudánótákat jelent, hanem ennek a hagyománynak a beépülését is a hiedelemvilágba, népmesébe, népszokásokba, táncba és a többi zenei hagyományba is.”

Fájdalom, de szólni kell a képek kapcsán azok elképesztően rossz minőségéről, ami érthetetlen számomra, hisz egy magára valamit is adó kiadót nem engedhet meg magának. A sok pozitívum mellett még azt is meg kell jegyezni, hogy bár a bibliográfia és a jegyzetek alapján jól látszik, hogy mindennek utána nézett a szerző, de hogy az általa is becsült Juhász Zoltán monográfiáját miért mellőzte, azt szintén nem értem. Nem számonkérés, de ha átlapozta volna Zolnay Lászlónak a középkori magyar zenéről szóló könyvét, akkor abban számos magyar vonatkozású adat mellett alig ismert duduábrázolásokat is talált volna.

De bármennyire is élvezhetetlenek (homályosak) ezek a képek, van egy, amely megörvendeztetett. A duda (és a kettőssíp) eurázsiai története kapcsán szól Szardínia szigetéről, és bemutat egy mai fényképet a szárd kettőssípról. Ezzel a közeli hetek élményét hívta elő, amikor a sok ismeretlen TV csatornák egyikén véletlenül egy szárd adóra akadtam, ahol középkori táncokat adtak elő és nádsípon játszottak. Valósággal megbabonáztak. Mint a dudások? Igen.

B. Nagy Iván könyvében röviden szól a duda és dudazene történetéről. Ebből megtudható, hogy „a csallóközi dudáshagyomány a Kárpát-medencei, egyben az eurázsiai dudáshagyomány szerves része. A dudáról rengeteg történelmi adatot és képet találunk, az ókortól napjainkig. A duda fejlődésének útja azonban nem írható meg teljes bizonyossággal, hiszen az adatok egymástól független kialakulást is megengednek. Az azonban biztos, hogy a dudán játszott zene ezer szállal kapcsolódik a történelem előtti időkbe visszanyúló nádsípok, majd a kettőssípek zenéjéhez, hiszen játéktechnikájukban, megszólalásukban, stílusokban egymásból is eredeztethetjük őket. Úgy is mondhatnánk, hogy a duda egy tökéletesített nádsíp.”

A könyv legnagyobb érdeme, hogy a szakmabeliek és a laikusok számára is jó áttekintést nyújt, továbbá a könyv felét kivető, bőséges kottaanyagot találunk. Így tehát a Csallóközben gyűjtött dudánóták pontos és fontos keresztmetszetét kapjuk. Ezért mindenképpen hálsáknak kell lennünk a rendszerező fiatal népzene-kutatóknak és gyűjtőknek.

A munkája értelméről és hasznáról összefoglalásként Krúdyt is idézve ezt írja B. Nagy Iván:

„Miként a föld mélye megőrizte számunkra a régmúlt idők tárgyi emlékeit, úgy az emberi emlékezet is megőrizte nekünk a régi dalokat, hiedelmeket, a régi emberek világról alkotott elképzeléseit, félelmeit és hitét... Vajon mi szükség van arra, hogy ilyen mélyre visszanezzünk az emlékezet szinte feneketlen kútjába? Talán azért, amiért Krúdy gondolta: hogy meglassuk még romtalan valónkat.” (Pozsony, 2002.)

Móser Zoltán

Hepehupa

Szilágysági művelődési folyóirat

Az egy évtizede szabadabb légkörben, ám néhez anyagi körülmények közé születő partiumi helyismereti folyóiratok közül úgy hiszem szélesebb érdeklődésre tarthat számot, az Ady vers ihletta szilágysági Hepehupa Wesselényi emlékszáma. (1. évf. 3. sz. 2002. Zilah)

Az árvízi hajós, ifjabb Wesselényi Miklós báró sok szállal kötődik Budapesthez. A belvárosi ferencesek templomának Kossuth Lajos utcai oldalán lévő hatalmas dombornó naponta idézi az arra járók előtt, elemekkel küzdő alakját. A Hepehupa színes zöld borítóján a Fadrusz János által megörökített Wesselényit látjuk, amint felszabadított jobbágya vállára teszi biztatón a kezét Zilah főterén. Éppen száz éve avatta az ez alkalomra ódát író budapesti irodalomtörténész Beöthy Zsolt, a reformküzdelmekben gróf Széchenyi István társaként, Kossuth Lajos példaképeként ismert báró szobrát.

Fejér László Wesselényi velünk marad című beköszöntőjét követve Tolnai Miklós ad tájékoztatást Fadrusz alkotásairól. 1935–1942 között Wesselényi ércalakja hiányzott Zilah főteréről. Kolozsváron a Mátyás királyt ábrázoló szobornak csak a felirata változott. Kevésbé volt szerencsés Pozsonyban Mária Terézia gyönyörű márványszobra, melyet azok dühe tört össze, akikkel a királynő ellenünkre oly sokszor kivételezett. Milyen kár, hogy Fadrusz alkotásai közül Budapest csak a farkasokkal küzdő Toldi Miklós szoborcsoportját mondhatja magáénak. Wesselényi Miklós küzdelmét az unióért és a jobbágyfelszabadításért 1848-ban, *Egyed Ákos* tollából ismerhetjük meg. *Lakóné Hegyi Éva* az idős Wesselényi Miklósnak az erdélyi magyar színjátszás kezdeteiben betöltött szerepét méltatja. *Kozma Dezső* a két Wesselényinek a nemzet megújítása érdekében kifejtett áldozatos és irodalmunk nagyjaival együtt végzett munkájáról szól. *Mátyus Éva* Vörösmartyknak a megvakult Wesselényinél Zsibón tett látogatásáról számol be. E nagyszerű apa és fiú életének, családi körének legfontosabb színteréről, a zsibói kastély barokk kertjéről tájékoztatja az olvasót *Péterfi Zsuzsanna*.

A Wesselényi ciklust követően két tanulmány Kossuthra emlékezik. *Kovács Sándor* elmondja mi-

lyen kapcsolata volt Kossuthnak az angol és az amerikai unitáriusokkal. *Oláh Levente* örökzöld témát, Kossuth és Széchenyi vitáját eleveníti fel, Így volt, mert így rendeltett címmel.

A gazdag tartalmú folyóiratban a Szilágyságról nyolc történeti tanulmányt találunk. *Kovács Miklós* jóvoltából bepillantás nyerünk a XVIII. századi református népoktatásba. *Lóga Zsolt* a korabeli sajtó tükrében szól a szilágysági helyiérdekű vasútról. *Kövári László* a zilahi orgona történetéhez ad adatokat. *Zsigmond Attila* bemutatja a görcsöniek 1747. évi pereskedését a kolozsvári Farkas utcai harangért. *Fóris Mónika* egy kis falu, Völcsök egyházi és nemzeti történetéről szól, századokat áthidalva. *Kun-Gazda Regély* a völcsokei református egyház történetének településtörténeti, földrajzi és gazdasági viszonyairól nyújt szemléletes képet. *Bíró Lajos* egy kis kalotaszegi falu Bábony művelődés- és népiségtörténetébe enged bepillantást. A ciklus utolsó darabja *Fodor Sándor* tollából: Az én szülőfalvaim – városaim, a ma Erdélynek tartott terület városairól már inkább irodalmi emlékezés. Az irodalmat *Hajdú Attila* és *B. Simon György* prózája, ez utóbbi és *Kiss Lehel*, valamint *Kincses Anna* versei, továbbá *László László* monodrámája képviselik. Ő Kazinczy Lajos a tizenegyedik aradi vértanú pokoljárását eleveníti meg, aki Zsibón tette le a fegyvert. A művet 2002. március 15-én Zilahon mutatták be. *Bekő N. Ildikó* a céhekre, elődeink szaktudására emlékezik. Majd *Viorel Tautan* román költő két versét olvashatjuk magyarul. Két délvidéki szerző következik *Tari István* egyik verse A romlás oszlopfőinél, az arcsi pusztatemplomnak állít emléket. *F. Cirkli Zsuzsa* arról ír, amit nyolcvanegy éve nem mertek kiejteni a szájukon: Trianonról. „Hordoztuk magunkban a fájdalmát, még mi, a sok évtizeddel később születtek is.” Most szabadon vezetheti végig az olvasót Zombor magyar emlékein, pedig sokáig „szólni sem volt szabad magyarul Bácsország utcáin”. Kár, hogy olyan kevesekhez jut ez az írás. A néprajzi rovatban *Major Miklós* ír a Szeged környékével rokonítható kárszatelki napsugárdíszes oromfalakról. *Fóris Mónika* a désházai házassági hagyományokat mutatja be. *Nagy Lóránd Zsigmond* dolgozatának már a címe is magáról beszél: Varsolc, az élő hagyományok bölcsője.

A könyveket, folyóiratokat bemutató szemléből ki kell emelnem *Major Miklós* Arany János családjának ősi fészkeről Szilágynagyfaluról és *Muhi Sándor* Szatmárnémetiről írt köteteit. Ismeretét látunk még *Babits Mihály*: Jónás könyve, *Pilinszky János*: Crater, *Müller Dezső*: Eleven áldozat című műveiről, továbbá a Korunk és a Székelyföld folyóiratokról. Végül, mint dokumentumot bemutatunk két, XIX. századi Magyarországon kiadott tanítói oklevelet Balázsfalváról román és magyar nyelven, Szegedről magyarul.

Karacs Zsigmond